

Отримано: 10 листопада 2021 р.

Прорецензовано: 21 листопада 2021 р.

Прийнято до друку: 28 листопада 2021 р.

e-mail: Gruzkyuri@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2021-23(51)-4-9

Грузький Ю. О. Становлення інституту публічних закупівель в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2021. № 23(51). С. 4–9.

УДК: 338.242.2

JEL-класифікація: E69; H50, H57.

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-3808-2457>**Грузький Юрій Олександрович,**
аспірант Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню історичного аспекту становлення інституту публічних закупівель в Україні. У статті виділено основні етапи розвитку функціонування сфери публічних закупівель, а саме: 1993–1996 рр.; 1997–1999 рр.; 2000–2008 рр.; 2008–2010 рр.; 2010–2014 рр. та 2015 р. – сьогодні, досліджено нормативне регулювання сфери публічних закупівель, розглянуто деякі з наукових підходів до визначення поняття «публічні закупівлі», проаналізовано співвідношення понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення», а також висвітлено процес трансформації «державних закупівель» у «публічні закупівлі». Встановлено, що публічні закупівлі є відокремленими від державного замовлення, відтак їх недоцільно розглядати як спосіб реалізації або частину державного замовлення.

Ключові слова: державне замовлення, державні плани, закупівлі, державні закупівлі, публічні закупівлі.

Грузький Юрий Александрович,
аспірант Государственного научно-исследовательского института
информатизации и моделирования экономики

СТАНОВЛЕНИЕ ИНСТИТУТА ПУБЛИЧЕСКИХ ЗАКУПОК В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию исторического аспекта становления института публичных закупок в Украине. В статье выделены основные этапы развития функционирования сферы публичных закупок, а именно: 1993–1996; 1997–1999; 2000–2008; 2008–2010; 2010–2014 и 2015 – настоящее, исследовано нормативное регулирование сферы публичных закупок, рассмотрены некоторые из научных подходов к определению понятия «публичные закупки», проанализировано соотношение понятий «публичные закупки» и «государственный заказ», а также освещен процесс трансформации «государственных закупок» в «публичные закупки». Установлено, что публичные закупки отделены от государственного заказа, поэтому их нецелесообразно рассматривать как способ реализации или часть государственного заказа.

Ключевые слова: государственный заказ, государственные планы, закупки, государственные закупки, публичные закупки.

Yuri Gruzkiy,
postgraduate student of the State Research Institute
informatization and modeling of the economy

FORMATION OF THE INSTITUTE OF PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the historical aspect of the public procurement institute formation in Ukraine. The article highlights the main stages of the public procurement sector development, namely: 1993 – 1996; 1997 – 1999; 2000 – 2008; 2008 – 2010; 2010 – 2014 and 2015 – present, the normative regulation of the public procurement sphere, which has undergone significant changes since the independence of Ukraine, has been studied. It is established that the authors approaches to the formation of public procurement are quite similar, scientists note a gradual transition from centralized production planning and distribution of material resources to bidding on a competitive basis, which introduced in Ukraine the institution of public procurement. Some of the scientific approaches to the definition of «public procurement» are considered, the relationship between the concepts of «public procurement» and «government order» is analyzed, and the process of «government procurement» transformation into «public procurement» is covered. It has been found that some researchers view «public procurement» as a part of government order, others believe that public procurement is a broader concept than government order, and another group of scholars emphasize that «public procurement» and «government order» institutions are separate and autonomous from each other, as indicated by the following main features that characterize them: purpose, entities, sources of funding, the legal form of relations. It is established that under modern conditions, public procurement is separate from the state order, so it is impractical to consider them as a method of implementation or part of the state order.

Keywords: government order, government plans, procurement, government procurement, public procurement.

Постановка проблеми. За командно-адміністративного методу господарювання виробництво та розподіл продукції здійснювалися централізовано. У зв'язку з неможливістю виконання державних планів держава запровадила державні замовлення як систему забезпечення необхідними матеріальними ресурсами. Запровадження інституту закупівель за державні кошти обумовлене насамперед необхідністю задоволення потреб суспільства в державних послугах та сервісах. Поступово державні закупівлі трансформувались у «публічні закупівлі», зважаючи на те, що набули ознак публічності та транспарентності. Публічні закупівлі є одним із інструментів державного регулювання національної економіки, проте і державне замовлення відповідно до законодавства є засобом регулюючого впливу держави на економіку. Однак, і за сучасних умов наукова спільнота не має єдності у співвідношенні понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення», що потребує дослідження питання становлення інституту «публічних закупівель» у його ретроспективі та обґрунтування відмежованості вказаних понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичному аспекту становлення та розвитку інституту публічних закупівель присвячено роботи Г. І. Пінькас [1], О. О. Мицик [2], Н. Г. Здирко [3] та ін. Проблемні питання співвідношення понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення» були предметом дослідження М. Ю. Довгань [6], О. Ф. Овсянюк-Бердадіної [7], Ю. В. Кіндзерського [9; 10], Ю. І. Пивовар, В. М. Новаковець [11], проте питанню співвідношення понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення» в науковій літературі не приділено достатньої уваги.

Мета і завдання статті: дослідити історичний аспект становлення публічних закупівель в Україні, проаналізувати співвідношення понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення», а також висвітлити процес трансформації «державних закупівель» у «публічні закупівлі».

Виклад основного матеріалу. Ефективне управління національною економікою потребує розроблення нормативно-правової бази з урахуванням викликів, які постають перед державою на відповідному етапі її розвитку. Нормативне забезпечення є базовим підґрунтям системи публічних закупівель, яке за часи незалежності України зазнало значних змін. Процес реформування системи публічних закупівель відбувався поступово. Г. І. Пінькас виділяє основні етапи розвитку функціонування ринку державних закупівель, а саме: 1993–1996 рр. (перехідний); 1997–1999 рр. (еволюційний); 2000–2008 рр. (нестабільний), характеристика яких представлена в табл. 1:

Таблиця 1

Етапи розвитку ринку функціонування державних закупівель

Період	Етапи розвитку
1993–1996 рр.	Відміна централізованого планування виробництва і розподілу матеріальних ресурсів, початок проведення міжнародних торгів (тендерів) на конкурсних засадах. Прийняття ЗУ «Про поставки продукції для державних потреб», який поширював свою дію на закупівлю продукції для забезпечення пріоритетних соціально-економічних потреб суспільства у вітчизняних виробників та обмежував участь іноземних учасників; прийняття Урядом постанов про заборону використання бюджетних коштів для закупівлі товарів (робіт, послуг) іноземного походження.
1997–1999 рр.	Прийняття Урядом постанов про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг); впорядкування закупівель вартістю від 10 тис. грн шляхом встановлення єдиного порядку здійснення закупівель та контролю за використанням коштів державного бюджету; впорядкування проведення торгів (тендерів) на укладення контрактів підрядних робіт і послуг у галузі будівництва; ухвалення закону про оборонне замовлення.
2000–2008 рр.	Прийняття ЗУ «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», метою якого було створення конкурентного середовища у цій сфері, забезпечення прозорості процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти та досягнення оптимального і раціонального їх використання.

Джерело: складено автором на основі [1, с. 25–29].

Своєю чергою, О. О. Мицик виділяє чотири основні етапи становлення сфери державних закупівель, а саме:

- 1995–2000 рр. – створення правового підґрунтя для проведення торгів за державні кошти на тлі переходу до ринкової моделі державного регулювання економіки;
- 2000–2008 рр. – дія ЗУ «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»;
- 2008–2010 рр. – дія Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2008 р. № 921 (період глобальної економічної кризи);
- 2010–2014 рр. – дія ЗУ «Про здійснення державних закупівель», метою якого було створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції, забезпечення раціонального та ефективного використання державних коштів [2].

Н. Г. Здирко запропонувала своє бачення історичного аспекту становлення сфери публічних закупівель, де виділила основні три фази еволюції форм публічних закупівель, як це представлено на рис. 1:

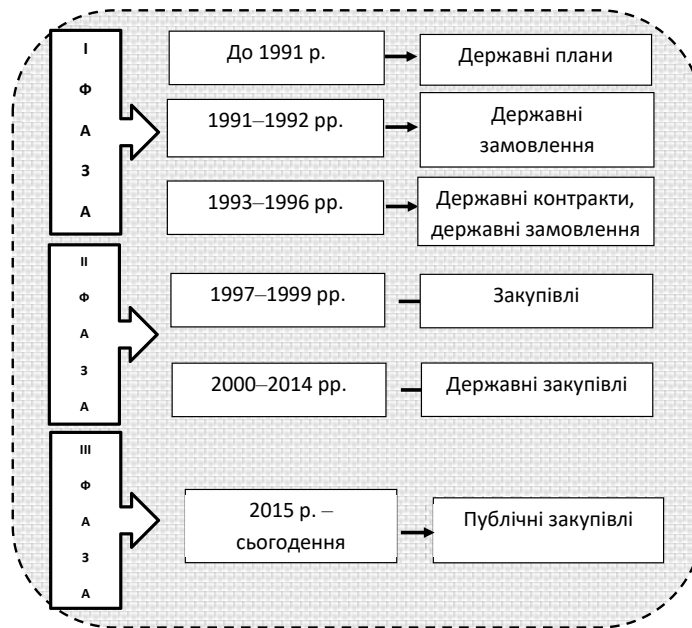

Рис. 1. Еволюція форм публічних закупівель

Джерело: складено автором на основі [3, с. 142].

Автор також пов'язує форму закупівель у певний історичний етап розвитку із нормативно-правовим забезпеченням цієї сфери. Вищевказані підходи авторів до становлення сфери державних закупівель є досить схожими, зазначені науковці відзначають поступовий перехід від централізованого планування виробництва і розподілу матеріальних ресурсів до проведення торгів на конкурсних засадах, що започаткувало в Україні інститут закупівель за державні кошти. Водночас, варто зауважити, що виділення вищевказаних етапів становлення сфери державних закупівель із посиленням на дію в конкретний період часу відповідного нормативно-правового акту є досить умовним, оскільки протягом досліджуваного періоду органами законодавчої та виконавчої влади було прийнято велику кількість підзаконних актів (положень, інструкцій тощо), які регламентували здійснення закупівель за державні кошти.

Наступний етап становлення державних закупівель пов'язується із прийняттям Верховною Радою України у 2014 р. ЗУ «Про здійснення державних закупівель», який встановлював правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади. Метою вказаного закону також було створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції. Цим законом знаменується новий підхід до проведення державних закупівель. На відміну від попереднього законодавства, що регулювало сферу державних закупівель, було започатковано безоплатне подання замовниками закупівель для оприлюднення на веб-порталі Уповноваженого органу інформації про закупівлю, а також право замовників здійснювати процедури закупівлі із використанням електронних засобів, проте подання інформації під час проведення процедури закупівлі здійснювалось у письмовій формі, а у випадку проведення процедури закупівлі із використанням електронних засобів – у вигляді електронного документа [4].

Сучасний етап становлення сфери та фактично трансформація «державних закупівель» у «публічні закупівлі» пов'язується з прийняттям ЗУ «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25 грудня 2015 р., 19 квітня 2020 р. набула чинності нова редакція вказаного закону. Н. Г. Здирко, розмірковуючи над причинами прийняття на законодавчому рівні рішення щодо зміни державних закупівель на публічні, зазначила, що термін «державні закупівлі» виправдовується джерелами фінансування, а саме державними коштами, однак і в публічних закупівлях джерело залишається тим самим. Метою закупівель є задоволення інтересів держави та територіальних громад і забезпечення їх потреб, але такі твердження мали місце в обох вищезазначених законах. В обох законах передбачено як державний, так і громадський контроль, у зв'язку з чим автор запропонувала власне бачення причин перейменування закупівель з «державних» на «публічні». На думку науковця, термін «державні» логічно вживається стосовно явищ та заходів, які

характеризують державу, стан речей у ній; «публічні» є саме такими, які відбуваються в присутності публіки, людей, прилюдними, у зв'язку з чим основною причиною трансформації державних закупівель у публічні автор вважає те, що проведення процедур публічних закупівель є неможливим без застосування електронних систем (майданчиків, каталогів, платформ, сайтів). Саме електронні системи забезпечують основну характеристику та ознаку публічності – присутність публіки, тобто оприлюднення [3, с. 142].

Із набранням чинності Законом № 922-VIII в Україні здійснення закупівель за бюджетні кошти вийшло на якісно новий рівень, оскільки проведення публічних закупівель повністю переведено в електронний формат, тендерні процедури закупівлі не можуть проводитися до/без оприлюднення оголошення про проведення процедури закупівлі на веб-порталі Уповноваженого органу, введено в правове поле та практично впроваджено Електронну систему закупівель. Закупівлі за державні кошти стали доступнішими та прозорішими, відтепер кожний громадянин в режимі онлайн може перевірити, на які потреби органи влади та бюджетні установи витрачають кошти платників податків, через вільний доступ до всієї інформації щодо публічних закупівель посилилась роль громадського контролю за проведенням тендерних процедур.

У сучасних дослідженнях поняття «державні закупівлі» та «публічні закупівлі» розглядаються науковцями та практиками як синоніми. Ґрунтовного визначення поняття «публічні закупівлі», яке б відображало його специфіку у законі не міститься. ЗУ «Про публічні закупівлі» визначає, що публічна закупівля (закупівля) – це придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим законом [5].

Деякі з науковців розглядають «державні закупівлі» як частину державного замовлення. Наприклад, на думку М. Ю. Довгань, «державна закупівля» – це спосіб реалізації державного замовлення, що полягає у придбанні публічною адміністрацією товарів, робіт і послуг за державні кошти на конкурентній основі (а в певних випадках – за відсутності такої) за встановленою законом процедурою з метою задоволення публічного інтересу [6, с. 181]. Своєю чергою, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна вважає, що державні закупівлі послуг є ширшим поняттям, ніж державні замовлення, оскільки останні є лише інструментом забезпечення найбільш пріоритетних державних потреб у послугах [7, с. 18].

У науковій літературі поняття «державне замовлення» переважно асоціюється з системою централізованого планування виробництва і розподілу матеріальних цінностей СРСР, яка засвідчила свою неіздатність та поступово «віджила» себе. Водночас і за сучасних умов розвитку України одним із основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є державне замовлення [8]. Н. Г. Здирко зазначає, що термін «державне замовлення» розглядається в розрізі задоволення державних потреб. Поняттю «державне замовлення» передувало поняття «державні плани», яке застосовувалось до 1993 р. На думку автора, із набранням чинності ЗУ «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22.02.2000 р. поняття «державне замовлення» та «державні контракти» повністю вилучені та трансформовані у відповідні терміни «державні закупівлі» (придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти) та «договір» (письмова угода між замовником та учасником – переможцем процедури закупівлі, яка передбачає надання послуг, виконання робіт або набуття права власності на товар за відповідну плату) [3, с. 143–145]. Ю. В. Кіндзерський наполягає на тому, що інститути «державного замовлення» та «державних закупівель» відокремлені та автономні один від одного. Автор вважає, що, хоча виконання держзамовлення і відбувається шляхом розміщення державних контрактів серед виконавців, вибір яких здійснюється відповідно до закону, проте це лише окремий випадок функціонування системи державних закупівель [9, с. 36]. На думку автора, категорії «державне замовлення» і «державні закупівлі» є взаємозв'язаними, але не тотожними. Державне замовлення є відображенням суспільних потреб і втілюється у попиті держави на відповідні товари й послуги. Під цим замовленням слід розуміти обґрунтовану і нормативно оформлену вимогу до придбання товарів і послуг для суспільних потреб, тоді як державні закупівлі є завершальним етапом у їх задоволенні (забезпеченні). Категорія «державні закупівлі» характеризує результат процесу ринкової контрактації між державою-замовником і підприємством-підрядником, тобто відображає стадію виконання державного замовлення. Науковець пропонує розглядати державні закупівлі як невід'ємну частину і лише одним з етапів реалізації державного замовлення, а тому державні закупівлі, на його думку, не можуть розглядатися та існувати окремо від нього, тобто всі товари, роботи і послуги, придбані державою за бюджетні кошти для задоволення суспільних потреб, слід розцінювати як державне замовлення [10, с. 6].

Як бачимо, єдиний підхід серед науковців щодо співвідношення понять «державні закупівлі» та «державне замовлення» відсутній. Не можна не погодитись з думкою Ю. І. Пивовар, В. М. Новаковець щодо відмежованості державних закупівель від державного замовлення, на що вказують такі основні риси, що їх характеризують: мета, суб'єкти, джерела фінансування, правова форма реалізації відносин [11, с. 45]. Метою запровадження інституту публічних закупівель є насамперед задоволення суспільних потреб, а згодом – задоволення потреб держави (замовників у публічних закупівлях). При цьому, за допомогою

публічних закупівель можуть закуповуватись будь-які товари, роботи чи послуги, натомість, державне замовлення покликане задовольняти пріоритетні потреби держави у необхідних товарах, роботах чи послугах. Схожість цих двох категорій полягає в тому, що виконання державного замовлення і оформлення проведеної відповідно до законодавства публічної закупівлі відбувається шляхом укладення контракту (договору про закупівлю). Разом з тим, державним замовленням шляхом розміщення державних контрактів формується склад та обсяги продукції (робіт, послуг), які необхідні для пріоритетних державних потреб, при цьому не завжди державні контракти укладаються на прозорих, відкритих для всіх умовах. Державні замовлення реалізуються органами держави шляхом укладення відповідних державних контрактів та фінансуються лише за рахунок Державного бюджету України. У свою чергу, публічні закупівлі здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами та організаціями, які фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів, для придбання будь-яких товарів, робіт чи послуг, необхідних для задоволення суспільних потреб, і за сучасних умов характеризуються повною транспарентністю та направленістю на розвиток добросовісної конкуренції.

Співвідношення понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення» проілюстровано на рис. 2:

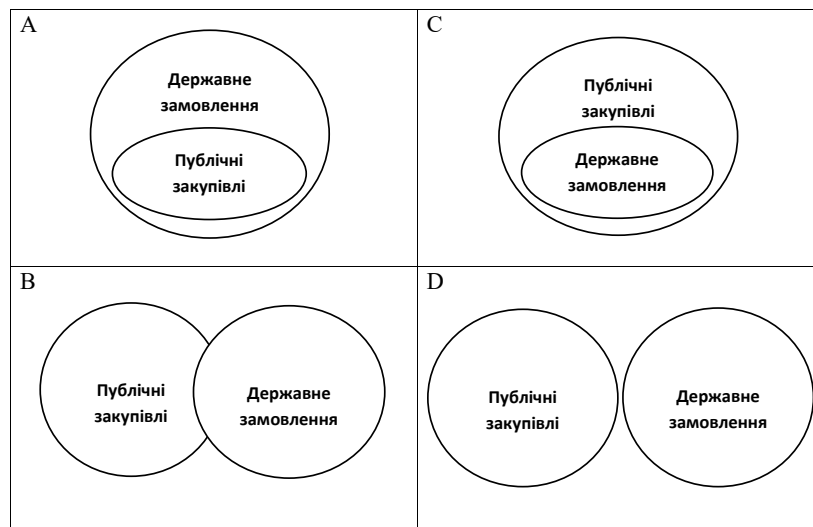

Рис. 2. Співвідношення понять «публічні закупівлі» та «державне замовлення»

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 9; 10; 11].

У квадраті А рис. 2 відображено позицію наукової спільноти, яка полягає в тому, що державне замовлення – це більш широке поняття, ніж публічні закупівлі, тобто публічні закупівлі розглядаються як частина державного замовлення. Квадрат В демонструє, що попри свою автономність публічні закупівлі та державне замовлення не можуть співіснувати окремо один від одного. Співвідношення публічних закупівель та державного замовлення, показане у квадраті В рис. 2, в певній мірі доповнює дані квадрату А. Яскравим представником цього напрямку наукових досліджень є Ю. В. Кіндзерський, на думку якого все те, що придбаває держава за бюджетні кошти, є державним замовленням, з чим неможливо погодитись, оскільки державне замовлення покликане задовольняти пріоритетні потреби держави у необхідних товарах, роботах чи послугах, натомість публічні закупівлі запроваджені насамперед з метою задоволення суспільних потреб, а вже потім з метою задоволення будь-яких потреб держави (замовників у публічних закупівлях). У квадраті С рис. 2 висвітлено абсолютно протилежне бачення співвідношення вказаних понять, за яким публічні закупівлі поглинають державне замовлення, тобто публічні закупівлі розглядаються як більш широке поняття, ніж державне замовлення, оскільки можуть задовольняти будь-які потреби держави у необхідних товарах, роботах чи послугах, в тому числі й пріоритетні. З цієї тезою також неможливо погодитись, враховуючи те, що публічні закупівлі та державне замовлення за своїм функціональним призначенням запроваджені для досягнення різних цілей та задоволення різних потреб держави у необхідних товарах, роботах чи послугах. Авторське бачення співіснування публічних закупівель та державного замовлення представлено у квадраті D рис. 2, за яким вказані інститути відокремлені один від одного як різні інструменти регулюючого впливу держави на національну економіку, на що вказують їх мета, джерела фінансування, суб'єкти та форми оформлення правовідносин.

Висновки. Історія становлення інституту публічних закупівель показує, що поступово закупівлі за державні кошти перетворились з централізовано-планових до публічних та відкритих. Аналіз наукових

підходів до співвідношення понять «державне замовлення» та «публічні закупівлі» засвідчив, що науковці по-різному ставляться до співіснування вказаних категорій. Варто відзначити, що державне замовлення у сучасному його розумінні покликане задовольняти пріоритетні потреби держави у необхідних товарах, роботах чи послугах. Натомість, метою запровадження інституту публічних закупівель є насамперед задоволення суспільних потреб. Державне замовлення відрізняється від публічних закупівель джерелами фінансування, суб'єктами та формою оформлення правовідносин. На підставі вищенаведеного слід дійти висновку, що публічні закупівлі є відокремленими від державного замовлення, відтак їх недоцільно розглядати як спосіб реалізації або частину державного замовлення.

Література:

1. Пінькас Г. І. Фінансово-економічний механізм формування конкурентоспроможного ринку державних закупівель : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2009. 225 с.
2. Pinkas H. I. Finansovo-ekonomichnyi mekhanizm formuvannia konkurentospromozhnoho rynku derzhavnykh zakupivel : dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08. Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy». Sumy, 2009. 225 s. [in Ukrainian]
3. Мицик О. О. Ретроспективний аналіз механізму державних закупівель в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2013. № 10. С. 28–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2013_10_7.
4. Mytsyk O. O. (2013) Retrospektyvnyi analiz mekhanizmu derzhavnykh zakupivel v Ukraini. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*, 10, 28-33. [in Ukrainian]
5. Здырко Н. Г. Публічні закупівлі в Україні: історичний аспект становлення та розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48. Ч. 3. С. 139–146.
6. Zdyrko N. H. (2019). Publichni zakupivli v Ukraini: istorychnyi aspekt stanovlennia ta rozvytku. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 48 (3), 139-146. [in Ukrainian]
7. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10.04.2014 №1197-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-18#Text> (дата звернення: 07.11.2021).
8. Pro zdiisnennia derzhavnykh zakupivel : Zakon Ukrainy vid 10.04.2014 №1197-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-18#Text>. [in Ukrainian] (2021, November, 7)
9. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 07.11.2021).
10. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 № 922-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>. [in Ukrainian] (2021, November, 7)
11. Довгань М. Ю. Адміністративна відповідальність за порушення порядку державної закупівлі товарів, робіт і послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 238 с.
12. Dovhan M. Yu. Administratyvna vidpovidalnist za porushennia poriadku derzhavnoi zakupivli tovariv, robot i posluh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv, 2013. 238 s. [in Ukrainian]
13. Овсянюк-Бердадіна О. Ф. Організаційно-економічний механізм державних закупівель послуг: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2009. 250 с.
14. Ovsianiuk-Berdadina O. F. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm derzhavnykh zakupivel posluh: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.03. Ternopil'skyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. Ternopil, 2009. 250 s. [in Ukrainian]
15. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 07.11.2021).
16. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. [in Ukrainian] (2021, November, 7)
17. Кіндзерський Ю. В. Інститут державного замовлення в Україні: причини та наслідки функціональної деградації. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 2. С. 28–50.
18. Kindzerskyi Yu. V. (2014). Instytut derzhavnoho zamovlennia v Ukraini: prychny ta naslidky funktsionalnoi dehradatsii. *Visnyk KNTEU*, 2, 28-50. [in Ukrainian]
19. Кіндзерський Ю. В. Державне замовлення у світі та особливості його застосування у політиці розвитку: уроки для України. *Економіка України*. 2015. № 3. С. 4–25.
20. Kindzerskyi Yu. V. (2015). Derzhavne zamovlennia u sviti ta osoblyvosti yoho zastosuvannia u politytsi rozvytku: uroky dlia Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*, 3, 4-25. [in Ukrainian]
21. Пивовар Ю. І., Новаковець В. М. Фінансово-правове регулювання публічних закупівель в Україні : монографія. Київ : ТОВ «Три К», 2012. 224 с.
22. Pyvovar Yu. I., Novakovets V. M. (2012). Finansovo-pravove rehuliuвання publichnykh zakupivel v Ukraini: monohrafiia. Kyiv: TOV «Try K». 224 s. [in Ukrainian]